

KÁTYÚBAN A SZÍNHÁZSZEKÉR?

PODOLSZKI JÓZSEF

Szöke üstökű fiatalember áll a hosszú, düledező, félig már romokban heverő épület tetején, a jócskán foghíjas cserepek közül magasodik ki alakja a nyáresti félhomályban. Mellén összefont karokkal magabiztosan, mozdulatlanul szemlélődik, csak a kissé előre hajló testtartás árulkodik feszült figyelméről. Előtte, pontosabban alatta, a valamikori kavillói iskola elgazosodott udvarán végkifejletéhez közeledik az előadás; a már feje búbjáig sáros, csuromvizes Soltis Lajos Lukács szerepében újabb üveg sört nyit fel, kezére folyik, ingére fröccsen a fehér hab, a rögtönzött színtér körül álldogáló, üldögélő közönség hangosan derül, fesztelenül kommentálja a látottakat:

— Igazi a sör, az anyjukat...

— Még berugik ez a gyerek.

— A fenéket. Bírja az. Csak meg ne fázzon a vizes ingben, gatyában...

A diskurálók elmulasztják a nagyszájú Kata (Ábrahám Irén) és Lukács egyik szabadszájú replikáját, de oda se neki, van itt bőven látni és hallani való, a komédiások sorozatos kihívásait pedig nem állhatja meg szó nélkül az ember. Meg itt aztán igazán senkit sem zavar a hangos közbeszólás vagy a lármás derültség. Maguk a színészek is féktelenül viselkednek; ha söprögetnek, csak úgy száll a por a közönség arcába, szemébe, ha meszelnek, valódi mész fröccsen a közelben állókra, ha pocsolásba huppannak, akkor pedig valódi sár, és amikor félrebújik az ifjú pár, hát bizony a legény úgy istenigazából ráfekszik a lányra...

A közönségtől is tisztes távolságra félrehúzódtott két hölgy közül az egyik diszkréten meg is jegyzi: — Kérlek, ez már csakugyan ízléstelen... A közönség azonban nem sokat törődik az idetévedt finyás városi színházlátogató berzenkedésével, kacag és tapsol, pénzt ejt a körbejáró kalapba és „A jövő nyáron gyertek el megint” biztatással, kéréssel búcsúzik régi jó ismerőseitől, a Tanyaszínház színészeitől. Megszokta és megszerette az elmúlt három év alatt ezt a tanyavilágot járó, szórakoztató maroknyi színészgárdát, ma már az aratás mellett a számárvontatta

színházszekér feltűnése a legjelentősebb nyári esemény az észak-bácskai tanyavilágban.

De nemcsak a tanyavilág parasztemberei örülnek a Tanyaszínház előadásainak, lelkesednek a fiatal színészek bátor mozgalmáért. Az egyik legismertebb és legnépszerűbb költőnkkel, Domonkos Istvánnal üldögélünk az előadás után a sarki kocsmá egyik zugában, Domonkos most találkozott először a Tanyaszínházzal. Sok jót hallott már róla, mondja, de azért nem gondolta volna, hogy ilyen a Tanyaszínház. Világszerte neves együttesek kísérleteznek valami hasonlóval, rengeteg pénzt fektetnek a kísérletekbe, hatalmas reklámapparátust mozgatnak meg a siker érdekében, ezek a gyerekek meg spontánul, csak úgy játszva megcsinálják ugyanazt itt az isten háta mögötti falvakban, a bácskai tanyákon. — Nem hiszem, hogy tudatában vagyunk, hogy egyáltalán tudatában lehetünk, mit jelent egy-egy ilyen előadás, egy ilyen színház — mereng el Domonkos egészen friss benyomásai fölött. Egyetértően bólogatunk, és a csoda tudja, miért, mindannyian elszomorodunk kissé, hosszabb hallgatásba burkolózunk.

Pedig látszólag semmi okunk a pesszimista hangulatra, alaptalan a hagyományosan hirhedt művelődési vakságunk, süketségünk miatti borongás. Mert időközben megtelik a helybeli (a társadalmi és művelődési élet központjának számító) kocsmá, és elegendő csak körülnéznünk ahhoz, hogy megállapíthassuk; az idén igazán kitettünk magunkért, valóban nagy, jelentős eseményt csináltunk a Tanyaszínház bemutatójából. Hogy ki az a mi? A jugoszláviai magyar művelődési élet képviselői, hordozói: itt vannak a Forum Könyvkiadó, a Híd folyóirat, a Hungarológiai Intézet, a Magyar Tanszék képviselői, az Újvidéki Televízió, az Újvidéki Rádió, a sajtó emberei, néhányan az újvidéki Színművészeti Akadémia tanárai és növendékei közül, írók, költők, kritikusok, képzőművészek, fotósok ülnek az asztaloknál és semmiképp sem szabad megfeledkeznünk a csókai amatőrökről. Szóval egész szépen összejött a társaság, ilyen tekintélyes gyülekezet aligha volt mostanában Kavillón. És ilyen eseménydús, gazdag művelődési programra sem igen emlékezhetnek a faluban: fotókiállítás, szabadtéri képzőművészeti tárlat, Domonkos István irodalmi délutánja, könyvvásár előzte meg a Tanyaszínház bemutató előadását. Nem kis dolog ez. Nemcsak azért, mert a tanyavilág, Kavilló az események színhelye.

S ha már az évtizedekre rúgó eseménytelenséget ennyi mindennel akarta pótolni ez az egyetlen nap, miért ne lepne meg bennünket még egy kellemes ráadással is: színházi rendezőt avatunk itt a kavillói sarki kocsmában ezen az estén. Dörgő hangon Soltis Lajos jelenti be a jó hírt úgy tíz óra körül; a Tanyaszínház mai előadása egyúttal rendezőjük, Hernyák György vizsgaelőadása is volt, a Színművészeti Akadémia háromtagú vizsgáztató bizottsága végignézte az előadást, azóta már a vizsga elméleti részén is túl van a rendezőjelölt, gratulálhatunk neki, ma

estétől okleveles rendező és ennek örömére vacsorával vendégeli meg a jelenlevőket. Felcsattan a taps és elismerő moraj fut végig a termen, előttem pedig feldereng az omladozó iskolaépület tetején álldogáló fiatal-ember, Hernyák György alakja. Ő a Tanyaszínház egyik megteremtője, a társulat lelke; szép dolog, hogy épp itt a tanyavilágban avathatjuk hivatásos színházi rendezővé. (Lelagábbis akkor még úgy hittem, hogy nagyon szép dolog.) Közben behozzák a vacsorát, vidáman eszeget, iszogat, beszélget a népes társaság. Oldalba bököm asztaltársam és odasúgom: — Ahogy így elnézem magunkat, állandóan az motoszkál bennem, hogy akár művelődési életünk első vacsorájának is nevezhetnénk...

— Stimmel. Csak a szórenden kellene változtatni — vág közbe barátom. Jól ismerem huncut mosolyát, de fogalmam sincs, mire célozhat most.

— Első a vacsora. Pontosabb így. Nemde?

Egy hét múlva Csantavéren érzük utól a Tanyaszínház társulatát. Az erős szélviharról és a jégverésről maradt emlékezetes ez a júliusi nap. Bennünket Szabadkán ért a délutáni vihar, nyáriás öltözékünkben vacogunk a kocsiiban, be kell kapcsolni a fűtést. Kicsavart fák, letört ágak az út mentén, néhol az úton is, szalmabálákat sodort az úttestre a szél. Hova húzódhattak az ítéletidő elől a színészek, sátraik aligha voltak biztonságosak...

A csantavéri fudbaltér huzatos fedett lelátóján találjuk meg őket. Néhányan a deszkaülőkékre terített hálósákokba bújva ücsörögnek, a többiek vastag gúnyába öltözve járkálnak fel-le, vagy topognak egy helyben.

— Mit csináltok itt?

— Megvackoltunk.

— Itt akartok aludni?

— Tavaly is itt aludtunk. Akkor is elmosta az előadást az eső, Csantavéren nincs szerencsénk...

— Megfagytok itt.

— Mi nem, de ti... — és a batyukból, zsákokból előkerülnek a jelmezekhez tartozó nagykockás zakók, a vállunkra terítik őket. Nem tiltakozunk, lúdbőrös karunkat sietősen dugjuk a kabát ujjába.

— Azért jól jött a vihar, így legalább nyugodtan elbeszélgethetünk. Nincs előadás, nincs közönség, nincs tömeg, nincsenek vendégek, a közletekbe lehet férközni.

— Hát a vendégek nemigen zaklattak bennünket...

— Kavillón alig fértünk a kocsmába.

— Az Kavillón volt. Azóta senkit sem láttunk.

— Vártatok valakit vagy valakiket?

— Jól esett volna...

— Úgy érzitek, hogy csak egy napig lelkesedik értetek, csak a bemutatóra figyel oda...

— Aki odafigyel. Mert elég sokan a bemutatóra sem jöttek el. Főleg a színházi emberekre gondolunk. No meg a Tanyaszínház nem egy előadás. Rajtunk kívül valójában senki sem látta még, senki sem tudja, mi a Tanyaszínház. Felfujtuk kicsit a bemutatót utána meg semmi. Nos, az a semmi az igazi Tanyaszínház, amikor nincs körítés. Jó, hogy volt irodalmi műsor, könyvvásár, hogy voltak tárlatok, de mindent egyszerre csináltunk. A vendégek is mindannyian egyszerre jöttek el, így már a közönség sem olyan, mint egyébként. Arra még senki sem vállalkozott, hogy velünk maradjon legalább néhány napig, hogy végigkísérjen bennünket legalább egy útszakaszon. Ma már szinte mindenki a Tanyaszínház mellett van, az Akadémia, az érdekközösségek, az intézmények, a sajtó. Elvileg mindenki támogat bennünket, innen-onnan anyagi támogatást is kapunk, de ez mind kevés, gyakorlatilag semmit sem változott a helyzetünk. Sőt egyre rosszabb. Egyre nehezebb végigcsinálni.

— De azért csináljátok.

— Persze hogy csináljuk. Nem lehet, nem szabad abbahagyni. Vár bennünket a közönség, számít ránk a tanyavilág. Az idén pedig Gyurkáért is dolgoztunk, az ő vizsgaelőadásáért.

— Csakugyan, hogy jutott eszedbe, hogy a Tanyaszínházban vizsgázz?

— Hogy jutott... Mert más nem juthatott — mondja kissé ingerülten Hernyák György.

— Hosszú sztori. Mi már hallottuk vagy hatszor, mert minden újságíró megkérdezi. Igaz, eddig még egyik sem írta meg. De azért csak meséld el nekik, ha érdekli őket — biztatja Gyurkát Kovács Frigyes.

— Hát el is mondhatom... Ti meg aztán kezdjétek velem, amit akartok.

Valóban hosszú és bonyolult történet Hernyák György esete, de tanulságos is. Habár első tekintetre nem sok köze van a Tanyaszínházhoz, ha jobban belegondolunk, csak rá kell jönnünk, nagyon is a témához tartozik. Nemcsak azért, mert Hernyák György kálváriája megerősítette a Tanyaszínház truppját elhatározásában, hogy ha török, ha szakad az idén is bejárja szamárfogatos színházszekeivel a tanyavilágot, és mert a tudatosan vállalt szolidaritás hajtóerejével is munkára, újabb erőfeszítésekre serkentette, hanem azért is, mert konkrét példával szolgál, miért tartják a fiatal jugoszláviai magyar színészek saját szempontjukból is annyira fontosnak, már-már nélkülözhetetlennek a Tanyaszínházat.

Íme sűrítve, röviden Hernyák György sztorija.

Mindenekelőtt tudni kell, hogy a Színművészeti Akadémia rendezőnövendékei maguk gondoskodnak vizsgaelőadásukról. Tanáraik segíthetnek és rendszerint segítenek is nekik az előadás megszervezésében, a kisse-

melt színházzal folytatott tárgyalásokban, a rendezőjelölt számára azonban így sem mindig könnyű feladat a vizsgaelőadás biztosítása. 1979 elején még úgy tűnt, hogy Hernyák György esetében minden simán fog menni, Szabadka város ösztöndíjasaként magától értetődőnek tartotta, hogy a szabadkai Népszínházban rendezi meg vizsgaelőadását. Kiválasztotta a darabot és elkészítette az előadástervezetet, a szereposztást is feltüntette és még januárban benyújtotta az anyagot a Népszínházba. 1979 februárjában személyesen is tárgyalt a Népszínház akkori igazgatójával, Salamon Sándorral, szó sem volt nehézségekről, problémákról, májusban pedig megkapta a hivatalos értesítést, hogy hozzáláthat a darab előkészítéséhez. Nyugodtan dolgozott. Nyolc hónappal az előadástervezet átadása után, szeptemberben érte az első kellemetlen meglepetés: Salamon magához hívatta és közölte vele, hogy a benyújtott tervezet nem felel meg a színháznak. Előbb arra hivatkozott, hogy nincs kasszínpaduk, majd azzal érvelt, hogy a Hernyák választotta darabbal nem léphet fel vidéken a társulat, végül kiderült, hogy a színház művészi bizottsága nem hagyta jóvá Hernyák előadástervezetét, vagyis nem volt fedezete a jóváhagyó hivatalos májusi levélnek. Hernyáknak nem volt tartalékban egy másik előadástervezete, Salamon azt javasolta, hogy a Száll a kakukk fészkére című darabot válassza. Hernyák vonakodott, szöveggönyve sem volt és Forman nagy sikerű filmje után nem sok rendezői lehetőséget látott a maga számára. A Népszínház számára annál fontosabb lehetett épp ez a darab, Salamon biztosítja, hogy hamarosan beszerzik a színpadi változat szöveggönyvét és megígéri azt is, hogy Hernyák vendégszínészre bízhatja a főszerepet. Decemberben aztán újabb keserű pirulát kell lenyelnie Hernyák Györgynek: közlik vele, hogy nem szerepelhet vendégszínész a darabban. Sejtí most már, hogy eredeti tervezete is a szereposztás miatt futhatott zátonyra, hogy naivan súlyos hibát vétett, amikor már a kezdet kezdetén az asztalra tette összes lapjait. Taktikusabbnak, ravaszabbnak kellett volna lennie, de ez a kései felismerés már semmit sem változtatott a dolgokon. Hernyák György másodsorra már nem tudott megalkudni, úgy érezte ennek végzetes következményei lennének. Szétszedték a barbaruhát, megszakadtak kapcsolatai a szabadkai Népszínházzal. (A Népszínház mégis csak színre vitte a Száll a kakukk fészkére című darabot.) Nagy bajba keveredett Hernyák. Az újvidéki társulatok már foglaltak voltak, rendezőjelölt kollégái már javában dolgoztak vizsgaelőadásaikon. Egy teljes évet elveszített, időzavarba került, a kapkodás rövid, de válságos időszaka következett, több városban egyszerre több színtársulattal is tárgyalt. Végül a legegyszerűbb és a legbiztonságosabb megoldásnak a Tanyaszínház mutatkozott, az az alkalmi vándortársulat, amelyet már két szezomban eredményesen vezetett, irányított ő maga. A színészek nagyon is megértették rendezőjük nehéz helyzetét, egy emberként álltak mellé és csöppet sem titkolták, titkolják, hogy Gyurkáért is dolgoztak ezen a nyáron,

A Tanyaszínház társulata

A társulat tagjai nem győzik hangsúlyozni, hogy ez az összetartás, ez az együtt- és egymásért dolgozás a Tanyaszínház lényege, ez a legfőbb erénye, ez teszi annyira vonzóvá a számukra és ebben különbözik a leginkább a hivatásos társulatoktól, az úgynevezett nagy színházaktól. Itt nincs színész- és művészhierarchia, itt senki sem irigylti a másik sikerét, itt nem számít sértésnek, ha nem a primadonna kapja a legnagyobb tapsot, itt nincsenek primadonnák.

Abrahám Irén, az Újvidéki Színház tagja az idén csatlakozott a társulathoz. Már tavaly szeretett volna a Tanyaszínházzal tartani, de később jelentkezett és ahogy ő mondja, nem lett volna fair kitérni valakit. Azért már tavaly is a gyerekekkel volt ő, 4–5 előadásukat is végignézte és egyre jobban tetszett neki a vállalkozás. Hivatásos színházban ilyen közönség előtt sohasem játszhat és így sem játszhat. Amellett a színházi légkör intrikáktól terhes, itt meg, habár hárman is vannak ugyanabból a társulattól, eszükbe sem jut a színházpolitika. Mindent őszintén megtárgyalnak egymás között. Nem könnyű végigcsinálni egy ilyen turnét, sokszor nemcsak kényelmetlen, hanem nyomoruságos körülmények között él a társulat, de az életre szóló művészi és egyéni emberi élmény mindenért kárpótol.

Hogy milyen ez az élmény, azt talán Czifra Erika 1978-ban íródott naplórészletével érzékeltetjük a leghitelesebben: „Sok helyen reggelivel, ebéddel vagy vacsorával fogadtak bennünket. Reggel arra ébredtünk,

hogy kopogtatnak a sátorajtón, és hozzák a reggelit. Volt aki vendéglőbe hívott meg bennünket. Nagyon sokan felajánlották fürdőszobájukat, vagy meleg vizet. Csak ránk kellett nézni. Már útközben is jól kimelegedtünk, akkor még a csalogató abban a nagy hőségben, mosni sem tudtunk rendesen, valóban a tisztálkodással gyúlt meg a legjobban a bajunk. És akkor jönnek az emberek és önként felajánlják fürdőszobájukat! Tíz embernek!? Közben kávéfőznek, felőlünk érdeklődnek, sőt a szobájukat is felajánlják alvásra. Szóhoz sem tudtunk jutni. Mikor megkérdeztük, mivel tartozunk; a válasz az volt: már ki van fizetve!

Vadidegen emberek. Többet sohasem találkozunk velük. Egyesek faluról falura kísérték bennünket. Háromszor is megnézték az előadásunkat, de nemcsak nézték, hanem játszottak velünk, figyelték a szöveget és befejezték a félig kimondott szavakat. Ötleteket, új megoldásokat adtak a játékhoz.”

— A nagy színházban tele van félelemmel az ember, görcsben játszik, nincs lehetőség az igazi játékra, a gyakorlásra, a tanulásra. Emberektől, sok embertől függ a színész, nem kísérletezheti ki a saját egyéniségét, nem jöhet tisztába önmagával. A Tanyaszínház egyszerűíti az embereket, leegyszerűsíti, őszintébbé, természetesebbé teszi a viszonyokat. Abban sincs semmi különös, ha én Julis néniel hosszasan eltársalgok s hogy épp vele akarok beszélgetni, hogy engem érdekel, mit mond ő, hogyan él, hogyan látja a világot maga körül, a gondolkodása és ő maga, Julis néni, mint ember. Ez minden iskolás tananyagtól többet ér, a színésznek kötődnie kell az emberekhez, a közönséghez, a tájhoz, a bácskai és az egész vajdasági közösséghez. Akik eljöttek ide, akik végigszekerezik, begyalogolják a tanyavilágot, akik hetekig sátrakban alszanak, konzerveken élnek, akik számára fontos, hogy itt ezek az emberek előtt játszanak, és hogy megismerjék ezeket az embereket, azok nem csak a színjátszást tartják szívügyüknek, hanem azt is, hogy mi történik itt, milyen a jelen. Ezt elmondani nem lehet, sokan meg sem értik. Nem érzik, miről van szó, nem itt élnek. Emlékszem, tavaly meglátogatott bennünket az egyik újságíró Dreán. Őszintén megdöbben, hogy mi az Akadémiáról (!) eljövünk ide és ott ülünk a libaszaros legelőn és nem zavar bennünket, sőt jól érezzük magunkat. Persze ő ki volt festve és ki volt pötytyenne, nem mert megmozdulni közöttünk, félt, hogy hozzáér valamihez. És ennek a nőnek a művelődésügy a szakterülete, azért kapja a havi fizetést.

Tallós Zsuzsa, a Tanyaszínház egyik alapító tagja beszél így a csantavéri fudballpálya lelátóján kuporogva a szokatlanul hideg, barátságatlan nyári estén. Az a Tallós Zsuzsa, aki már a harmadik nyarat sátorozza, szekerezi, gyalogolja végig tűző napon és zuhogó esőben.

— Nem, én abszolúte nem fáradtam bele — mondja nevetve. — Nagyon jól érzem magam. Itt érzem igazán jól magam, aktív pihenés ez a számomra. Habár egyáltalán nem vagyok meglegedve önmagammal,

nem hozom azt, amit nyújtani szeretnék és egy kicsit magamra is maradtam.

Rajta kívül még ketten vannak itt az alapító gárdából: Kovács Frigyes és Hernyák György. Ha Földi László nem kapja meg a katonai behívót és nem vonul be három nappal a bemutató előtt a hadseregbe, akkor most négyen lennének. Csacsi, ahogy egymás között Földit nevezik, így is velük volt az utolsó pillanatig, a Tanyaszínházból rukkolt be.

De egy héttel ezelőtt Kavillón a bemutató előadásra várakozva összehívtattunk a régi törzsgárda még egy tagjával, Czifra Erikával is. A Tanyaszínházról készült fotókiállítás anyagát nézegette és mérges volt Dormán Lászlóra, mert átöltözködés közben kapta lencsevégre tavaly a színházszekér mögött. De amikor felfedzi, hogy másokról is készült és kiállítottatott hasonló felvétel, hamar megbékül.

— Hát te miért maradtál ki?

— Erről nem nyilatkozom. Magánügy. Pedig már szerepem is volt. Azért, látod, nem bírom én ki a Tanyaszínház nélkül. Megdobogtatta a szívem, amikor a zentai útról bekanyarodtunk Kavilló felé, hát még amikor a sátrakat is megláttam.

— És a többiek a régiek közül?

— Nem tudom. Tőlük kellene megkérdezni. Annyit modhatok azért, hogy a lányokat megértem, az ő helyzetükben nekem sem a Tanyaszínház lenne a legfontosabb. Befejezték az Akadémiát, okleveles színészek, de sehol sincs hely a számukra, nincs szükség rájuk. Állás nélküli színészek. Az egyik úgy oldotta meg a problémát, hogy férjhez fog menni, gyereket vagy gyerekeket akar szülni, felnevelni őket, beleélni magát a családjába szerepébe és utána, majd valamikor esetleg visszatér a színpadra. A másik helyzete súlyosabb, nincs miből élnie, sürgősen valamilyen munkát kell vállalnia valahol... Így van ez. Nagyon kevesen voltunk az Akadémián, most mégis túl sokan vagyunk. Ki a csoda érti, hogy miért vettek fel mindannyiunkat és miért nem tanácsoltak már előbb más pályára néhányunkat. A színészi képesítéssel, ha a színházak nem fogadják be, szinte semmit sem kezdhet az ember...

Tallós Zsuzsa nem hallotta ugyan a Czifra Erikával folytatott beszélgetést, nem is tud róla, de úgy beszél, mintha Erika odavetett megjegyzéseit szeretné kibővíteni, mintha az ő gondolatait fűzné tovább:

— Jobban oda kellene figyelni, hogyan folyik nálunk a színészképzés, arra, hogy kik és hogyan tanítják a felnövő nemzedéket, és arra is, kiket vesznek fel az Akadémiára, hogyan alakul, fejlődik a színészelöltek művészi egyénisége, fejlődik-e, mire képesek vagy lennének képesek ezek a fiatalok, hogy milyen emberek. Sajnos, ezzel senki sem törődik, a kritika és a színházak a legkevésbé, mindenki csak a végeredményt lesi, hol fejezte be a növendék. Útközben senki sem figyel ránk, ránk se hederítenek, pedig épp útközben tesszük tönkre az embereket.

Nem lázadok én, nem vagyok olyan típus, sőt mindig elfogadom a körülményeket olyanoknak amilyenek, a magam dolgát nézem, csinálom, a többi nem érdekel. Csak eltöprengek azon, miért nem nézte még meg soha senki, honnan indulunk, hogyan haladunk és hova jutunk. És miért van az, hogy ennek ellenére egyszerűen ítélkeznek fölöttünk a sajtóban, a színházban is. Miért nem néznek mélyebbre ezek a magabiztos emberek?

— Nem az a baj, hogy cserélődik a társaság, hogy alig vagyunk ketten-hárman a régi gárdából. Nem is lehet ezt éveken át megszakítás nélkül csinálni, pihenni, szusszantani kell egyet. Én legalábbis nagyon belefáradtam, azért nem is vállaltam az idén szerepet, inkább Gyurkának segíték a szervezés körül, a szükséges pénz előteremtésében. Igaz, nincs sok látszatja a munkámnak, alig tudjuk összekaparni a pénzt — mondja Kovács Frigyes. S ezzel a Tanyaszínház-mozgalom egyik legérzékenyebb, legfájóbb pontjához érkezünk: pénzbe kerül a Tanyaszínház. Egyre több pénzbe, a pénzforrások viszont nemhogy bővülnek, inkább elapadnak. Ma ugyanott van a társulat, ahol három évvel ezelőtt, az induláskor volt: hat hálósákot mondhat a saját tulajdonának, semmi egyebet. A sátrakat, a hangszereket maguk a színészek hordják össze, kölcsönzik, a kellékeket és a jelmezeket összekunyerálják, a szármáfogatot, hála Gere Vilmos kavillói parasztember lelkes támogatásának, minden évben úgy bérlik. Sátrakra, hálósákokra, kellékekre, gyorsabb, mozgékonyabb járműre lenne szükség ahhoz, hogy Észak-Bácska mellett Közép- és Dél-Bácskába, Bánátba, Baranyába, esetleg még a Muravidékre is eljusson a társulat. A kezdettől fogva dédelgetett régi szép álmok ezek, de pillanatnyilag talán messzebb vannak a megvalósításuktól, mint eddig bármikor; az idén már az észak-bácskai előadások száma is a felére csökkent, többre nem futotta. Mert a Tanyaszínház mindenkié és így tulajdonképpen senkié, a nyilvánosan hangoztatott erkölcsi és a szerény, mi több, egyre szerényebb (hisz mindenki takarékoskodik, ugyebár) anyagi támogatáson túlmenően senki sem érzi a saját ügyének a társulat helyzetét, jövőjét — gazdátlan a Tanyaszínház. Gazdátlan és nincstelen, máról holnapra tengődő, hitelekbeli és adományokból, olykor bizony csak alamizsnákból éldegélő, és ha valaki bármilyen oknál fogva megvonja tőle a támogatást, vagy kijelenti, hogy neki nincs szüksége a Tanyaszínházra, hát akkor hiába hangoztatja akár az egész tartomány is a Tanyaszínház művelődésügyi hasznosságát, jelentőségét.

Maguk a Tanyaszínház tagjai mondják, hogy ők naivak, járatlanok, esetlenek, ügyetlenek a pénzszerzésben, egyszerűen képtelenek biztosítani a nélkülözhetetlen eszközöket, meg kellemetlenül is érzik magukat, amikor végig kell járniuk, „kalapolniuk” az intézményeket, az érdekösségeket pénzért könyörögve. Egy talpraesett, a fineszeket ismerő szervezőre, ha tetszik, menedzserre lenne szükségük. Mert hiába ágálunk

a közvetítők, a menedzserek ellen a kultúrában, az ő tapasztalataik azt mutatják, hogy nélkülük nem lehet, befulladás a vállalkozás, a pénzelők követelik meg egy ilyen ember közreműködését. Ha nem ismeretségek, személyes kapcsolatok, különféle ravaszkodások révén igyekszik kisajtolni a pénzt az ember, hanem a rendes úton, kérvényeket írva, igényléseket nyújtva be, akkor csak örülhet, ha egyáltalán szóba állnak vele és juttatnak, néha bizony csak úgy odalöknek neki valamennyi pénzt. Igen, kapja a pénzt. Mert akik adják, azok általában úgy viselkednek, mintha jótékonysági gesztus lenne a Tanyaszínház pénzelése és hát, hogy szó ne érje a ház elejét, ők is dobnak valamennyit a perselybe. Mintha nem közös társadalmi, művelődési érdek lenne a Tanyaszínház és mintha munkájával, eredményeivel nem szolgálna rá a fenntartásához szükséges anyagiakra.

Hogy minek alapján jutottak erre a következtetésre? Azt mondják, hogy például a községi érdekközösségek nagyon szépen beszélnek róluk, de amikor fizetniük kellene az előadásokért, akkor rendszerint kiderül, hogy nincs elég pénzük, vagy már egyáltalán nincs pénzük.

Lássuk, mit mondanak a számok.

Az idén hat község (Ada, Bácsstopolya, Becse, Kanizsa, Szabadka és Zenta) területén összesen 17 előadást terveztek. Még az év elején papírt és ceruzát vettek elő, kiszámították, hogy egy-egy előadásuk 9000 dinárba fog kerülni. Februárban írásbeli kérelmet juttattak el az érdekelt községek érdekközösségeihez, az előadások számától függően Becse községtől 9000, Adától és Kanizsától 1800, Bácsstopolyától, Szabadkától és Zentától 36 000 dinárt igényeltek, vagyis 153 000 dináros bevételre számítottak a 17 előadásért. Emellett a Színművészeti Akadémia szerint a 25 000 dinárt kaptak a tartományi eszközökből. Számításaik szerint a majd 180 000 dinár elegendő lett volna költségeikre és néhány szükséges holmit is vásárolhattak volna a társulat számára. De elszámították magukat. Adától és Becsétől egyetlen dinárt sem kaptak, Szabadka mindössze 5000, Kanizsa 11 000, Bácsstopolya és Zenta pedig 15 000—15 000 dinárt hagyott jóvá. Így a tervezett pénzüsszeg egyharmada sem csorgott össze. Ennek ellenére a tervezett előadások felét megtartották, négy község területén nyolc helyen léptek fel Észak-Bácskában, az idej programból Ada és Becse község falvai maradtak ki teljesen. Persze mindenki tudja, hogy minél kevesebb előadást tartanak, annál költségesebb egy-egy fellépés. Így habár sokat javított a helyzetükön az utólagos zrenjanini és muzslyai meghívás, valamint a Forum Könyvkiadó és a Marketprint tmasz 20 000 dinár értékű támogatása, egyetlen hálózásakat vagy sátrat sem vehettek maguknak, örülnek, ha beleférnek valahogy a keretbe.

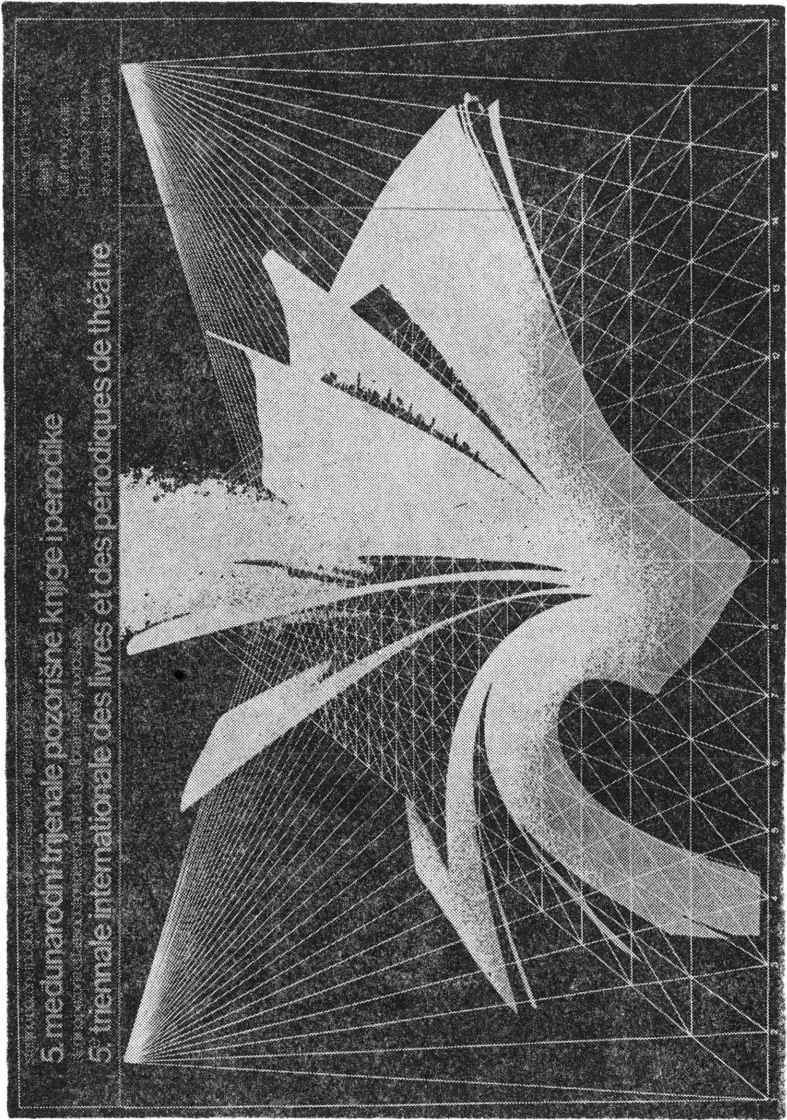
Miért szűkmarkúak a községi érdekközösségek, miért nem karolják fel anyagilag is a Tanyaszínházat, hisz köztudott, hogy ez a társulat épp

a művelődésileg leginkább elhanyagolt települések lakosai számára teszi hozzáférhetővé a színházat. Maximálisan ki kellene használni a lehetőségeket.

A községi érdekközösségekben nagyon jól tudják ezt és valóban a legjobbakat, a legszebbeket mondják a Tanyaszínházról. Saját állításuk szerint a jószándék is megvan és elvileg semmi akadálya annak, hogy pénzeljék a tanyavilágban rendezett előadásokat. Nem itt a bökkenő. Hanem, úgy látszik, pénzügyi dologban valóban igen járatlanok, ügyetlenek, naivak a Tanyaszínház emberei. Nem akarják, vagy nem tudják megérteni, hogy az érdekközösségeknek szigorú ügyrendi folyamatokhoz kell tartaniuk magukat.

Simokovics Mária, a szabadkai művelődésügyi érdekközösség titkára maga is elismeri, hogy nehézkes, bürokratikus ez a folyamat, de egyelőre ilyen a helyzet, és aki az érdekközösség révén szeretne anyagi támogatáshoz jutni, annak tisztelnie kell a formális követelményeket. Röviden, hiába nyújtotta be még az év elején kérelmét a Tanyaszínház, már elkészt, jócskán elkészt az igényléssel. Szabadkán például még az előző év szeptemberében dolgozzák ki a község művelődési programját, ekkor készítik el a pénzügyi tervet. Ha idejében, tehát még 1979 szeptemberében jelentkezik a Tanyaszínház, akkor semmi akadálya sem lett volna, hogy megkapja az igényelt teljes összeget, az elsődleges elosztáskor könnyen megtalálták volna a módját, hogy mind a négy tervezett előadásra biztosítsák a pénzt. Annál inkább, mert Szabadkán nagyon sokra becsülik a Tanyaszínház tevékenységét. Sajnos, majd félévvel késéssel jutott el hozzánk a kérelem. Igaz ugyan, hogy minden évben félretesznek bizonyos összeget a be nem tervezett alkalmi művelődési rendezvények pénzelésére, s hogy az idén 250 000 dinárt tartalékolnak, de ez a pénz túl sok felé osztódik és ezért túl kevés, ebből nem tudták kiválasztani a kért összeget. Emellett egy sajnálatos félreértés is közbeccsúszott, azt mondják az érdekközösségben, hogy nem volt elég világos a Tanyaszínház levele, inkább a mozgalom jelentőségét fejtegette (amivel ők mellesleg nagyon is tisztában vannak), a konkrétumokat viszont három sorban elintézte. Ebből ők, a színelőadások pénzelésének a hagyományos logikáját követve, arra a következtetésre jutottak, hogy az első előadás, a bemutató kerül 9000 dinárba és ezért tartották elegendőnek az 5000 dinárt egy előadásért. 9000 dinárt még kiválaszthattak volna esetleg az év elején a póteszközökből, de a négy előadás költségeit, a kért 36 000 dinárt ekkor már semmiképp sem tudták biztosítani.

De vannak bizony igen kellemetlen mellékzöngéi is ennek a pénzigénylési históriának. Szabadkát épp szerénységével és entuziazmusával hódította meg a Tanyaszínház. Azzal kezdték a gyerekek, hogy belátása és lehetőségei szerint támogassa a község nemes vállalkozásukat. Szimpatikus és megható volt ez a viszonyulás, tavaly nem is volt probléma, Szabadka 20 000 dinárt utalt ki a részükre. (Igaz, az első évben, ami

5. međunarodni trijenale pozorišne knjige i periodike
5. triennale internationale des livres et des périodiques de théâtre

A színházi könyvek nemzetközi kiállítását hirdető karalógus- és plakáttér

nem maradt sajtóvisszhang nélkül, egy fityinget sem kapott a községtől a társulat.) Az idén a már ismertetett körülmények között úgy gondolták Szabadkán, hogy az az 5000 dinár is jól fog jönni a Tanyaszínház számára és a fiatal színészek az egyértelmű támogatás gesztusaként fogják értelmezni. Nem így történt — megsértődtek. Simokovics Mária szerint azt a benyomást keltették, hogy kizárólagosak követeléseikben, vagy adja meg a kért összeget a község, vagy semmit se adjon. Kérésüket, mulasztásukat viszont nem akarták beismerni. Habár a rendezőjük (Hernyák György) megértőbb volt, Kovács Friggyessel nem lehetett beszélgetni. És van még egy látszólag jelentéktelen észrevételük, ami azonban jól jellemzi a Tanyaszínház magatartását: az érdekközösség alkalmazottai és küldöttei közül az elmúlt három év alatt alig látta valaki az előadásukat, egyszerűen nem értesítik őket, hol és mikor fognak fellépni, csak egy nagyon bizonytalan terminust jelölnek meg. Nyilván az érdekközösség emberei is nagyobb figyelemmel követhetnék a Tanyaszínház útvonalát, de hiányolják a figyelmességet és hangsúlyozzák, hogy az ilyen viszonyulással a Tanyaszínház még egy lehetőségtől fosztja meg magát Szabadkán. Van ugyanis egy különbizottságuk, amelyik minden évben odaítéli a község területén megtartott művelődési rendezvények nivódíját. Ha ez a bizottság tájékozatlansága, pontosabban, nem tájékozottsága miatt lemarad a Tanyaszínház előadásairól, a nivódíj jelöltjei közül is kimarad a társulat, habár tevékenysége jelentőségénél, eredetiségénél és színvonalánál fogva nyilván nagy esélyei lennének elnyerésére.

(Szemmel láthatóan Mohamed és a hegy problémája ez, csak abban nem tudnak szót érteni az egymásra szoruló felek, hogy ki játsza a hegyet és ki a Mohamedet. Mindenesetre a Tanyaszínházban erre azt mondják, hogy mindenki aranykeretes meghívóra vár, erre viszont nekik se pénzük, se idejük, az újságok egyébként is közlik útvonalukat, legfeljebb egy-két napos eltolódás lehet a programban a rossz időjárás miatt. De aki még eddig valóban meg akarta nézni az előadásukat, az meg is találta őket.)

Mindennek ellenére Szabadkán továbbra is a Tanyaszínház mellett foglalnak állást és bíznak benne, hogy megtalálják a közös hangot. Amennyiben szeptember folyamán eljuttatja a társulat jövő évi túra-tervét és pénzügyi kérelmét, az érdekközösség bizonyára teljes mértékben eleget tud és eleget fog tenni a kérésnek, mert szerintük élnie kell ennek a nagyszerű művelődési, művészi mozgalomnak.

Nehéz lenne az ítélő bírót szerepét vállalni ebben az ügyben. De úgy tűnik, a legfontosabb mégis az, hogy a Tanyaszínház jövőjét ez az incidens, ez a félreértés, ez a meg nem értés, illetve az ilyen heves reagálás nem kérdőjelezte meg: adott még a szóértés lehetősége.

Mert igaz, ami igaz, viselkedhetett volna úgy is a szabadkai művelődésügyi érdekközösség, ahogy a becsei viselkedett, amelyik egyszerűen

közölte a Tanyaszínházzal, hogy elkésett igénylésével, már egy dinárjuk sincs az idei művelődési program pénzelésére, forduljon esetleg a művelődésügyi közösséghez, vagy a művelődési otthonhoz. A szabadkai gyakorlattól eltérően, Becsén egy garast sem tartalékolnak az alkalmi rendezvényekre, minden dinárt elosztanak még az előző év novemberében, decemberében. Ez a legtisztább eljárási mód, mondják, mert a félretett kevéske pénzen túl sokan marakodnának azután és tulajdonképpen senkinek sem jutna elegendő. Náluk az utólagos igényeket a művelődési otthon intézi, de tudomásuk szerint a Tanyaszínház képviselője fel sem kereste ezt az intézményt, elutasításként fogadta az érdekközösség magyarázatát. Így Becse község területére nem jutott el a Tanyaszínház az idén, jövőre azonban mindenképp számítanak rá, ha legkésőbb novemberig befut az igénylés.

És viselkedhetett volna úgy is a szabadkai érdekközösség, mint ahogy a zentai viselkedett: mielőtt a Tanyaszínház eljuttatta volna hozzá pénzügyi kérelmét, még 1979 decemberében értesítette a társulatot, hogy az 1980. évi pénzügyi terv elfogadásakor 15 000 dinárt tartalékolta a Tanyaszínház előadásaira. Ez a pénzügyi összeg ugyan nem volt elegendő, de utólag már kellemetlen lett volna ráadást kérni...

Ezzel azonban nem merítettük ki az összes viszonyulási módokat. Külön figyelmet érdemel például Ada község művelődésügyi öngazgatási érdekközösségének a magatartása. A dolgok formális oldalát nézve, természetesen ez is teljesen szabályos, sőt. Az érdekközösség titkára, Nagy Frigyes elmondja, hogy nem pénzkérdésen múlott, vendégszerepel-e a Tanyaszínház az idén a község területén vagy sem. Pénz az lett volna, van is, nem annyira lényeges, mennyibe kerül egy-egy előadás. A falvak nem akarták a Tanyaszínházat, a küldöttek emeltek szót ellene, amikor februárban napirendre tűzték a kérdést. Habár védték a Tanyaszínházat és igyekeztek megmagyarázni a jelentőségét, ők az érdekközösségből nem erőszakolhatták a küldöttekre a saját véleményüket, ez az öngazgatási elvek és jogok durva megsértése lett volna, ha a község tanyavilága nem akarja fogadni a társulatot, akkor ők semmit nem tehetnek, hiába vannak tisztában a Tanyaszínház érdemeivel. Az kellene még, hogy a bázisra erőszakolják akarataikat. Igaz, most már bánják, hogy nem voltak állhatatosabbak a küldöttek meggyőzésében, mert a sajtóból értesültek róla, milyen gazdag volt a kavillói program. Ezt mindenképp be kellett volna hozni a községbe. De ők még akkor, februárban kérték az újvidéki Színművészeti Akadémiától (hivatalosan ez az intézmény nyújtotta be hozzájuk a kérelmet) a részletesebb műsorgetvet; nem kaptak választ. Azt nem tudják, hogy a Tanyaszínház embereihez egyáltalán eljutott-e a levelük, de ez már az Akadémiára és a Tanyaszínházra tartozik. Ők mindenestre válasz nélkül maradtak, így nem tehettek mást, tisztelték a küldöttek véleményét, tagadó választ adtak. Az érdekkö-

zösségi mechanizmus egyébként is nehezen görgő henger, nem lehet rög-tönözni, habár ők feltételezték, hogy nem szélhámuskodó fiatalok csinálják a Tanyaszínházat, ha már a Színművészeti Akadémia üti rá a pecsétjét levelükre . . .

Hogy kik voltak az ellenkező küldöttek? Hát meg kellene keresni egy Farkas nevű földművest a Valkai soron, vagy Bakost Utrinén, esetleg Obornjačán. De Baracskai, az utrinei helyi közösség titkára a legbiztosabb kiindulópont, ő benne van a dolgokban, biztosan tud az esetről.

Azt a bizonyos Farkast nem találjuk, Baracskai nincs utrinei irodájában, két óráig talán visszajön. Az utcán üldögélő idős asszonyokat kérdezzük, emlékeznek-e a Tanyaszínházra. Hogyne emlékeznének, várják az idén is. Hogy az idén már nem jön? Ezt ők nem tudták. Hogy nekik lett volna kifogásuk ellene, azért nem jön? Ezt sem tudták. De a Bakos biztosan többet tud majd, mert persze, hogy utrinei, ott dolgozik a szövetkezetben. Felkeressük hát Bakos Nándort.

Csodálkozik ő is. Az nem igaz, nem lehet igaz, hogy az utrineiek mondták le a Tanyaszínház vendégszereplését. Tavaly nagy esemény volt az előadás. Más valaki lehet itt a háttérben, de ő a társadalmi-politikai küldött, a művelődésügyit kell megkeresni. Nem, nem Farkasnak hívják, majd Baracskai megmondja, gyerünk hozzá, azóta visszajöhetett már.

A helyi közösség titkára, Baracskai Károly emlékszik valamire, de várjunk egy kicsit, majd előkeresi a jegyzőkönyvet, februárban tárgyalt a küldöttség a kérdéstről. Megvan a jegyzőkönyv, de hamarosan kiderül, hogy nem sokra megyünk vele, mindössze annyi áll benne, hogy megjegyzés nélkül elfogadták a községi művelődésügyi érdekközösség előterjesztett anyagát. Az anyagot nem mellékelték. A művelődésügyi küldöttet pedig hiába is keressük fel, amióta megválasztották, két éve egyetlen ülésen sem volt, ő tud a legkevesebbet erről az ügyről.

— Miért nem hívták már vissza?

— Komplikált dolog az, meg a használható emberek már mind tele vannak megbízatással. Legfeljebb egy másik hasonlót választhatunk . . .

— Akkor gyerünk a Valkai sorra, az ottani helyi irodába.

— Ne menjenek — tart vissza bennünket Baracskai —, ott is én látom el a titkári teendőket. Vagyis jöjjenek inkább velem, majd megkeressük az ottani jegyzőkönyvet is. Ők ellenezhették a Tanyaszínházat . . .

A Valkai soron nincs szerencsénk, a helyi iroda kulcsa a takarítónőnél van, ő meg lakatra zárta a lakását, hosszabb útra mehetett. Baracskainak rémlik valami, azon bukott el az ügy, hogy a község a helyi közösség hozzájárulását is követelte. Nyilván ezért ellenezhette valaki a Tanyaszínházat, a többiek pedig rábólintottak. De ez nem biztos . . .

Biztos vagy nem biztos, most nincs időnk tovább nyomozni. A lényeg, hogy elegendő volt az ellenőrizetlen kifogás és a köztudomásúlag paszszív utrinei küldött távolmaradása ahhoz, hogy az öngazgatási gyakorlat nevében lemondjanak az adaiak az idej előadásokról. Pedig az em-

berek, a falusi közönség várta a Tanyaszínházat és pénz is lett volna rá. Az idén semmit sem kapott a Tanyaszínház helyett az adai tanyavilág.

Szerteágazó, bonyolult helyzet, viszonyrendszer bontakozik ki előttünk, amelyben egy-egy félreértett mozzanat, türelmetlen gesztus, az emberi gyöngeség vagy felületesség legparányibb megnyilvánulása is komoly rövidzárlatot okozhat. Itt viszont gyakran nem is annyira jelentéktelen mozzanatokról, ártatlan mulasztásokról van szó: a Tanyaszínház tapasztalatlan és elfogultságtól sem mentes, a saját igazuk tudatában olykor türelmetlen és lobbánékony fiatal tagjai egyszerűen képtelenek a kezükben tartani a szálakat, mindenre odafigyelni és ha kell, hát bizonyítani is, hogy közönségük igenis igényli előadásait. No meg ők maguk is változtak a három év alatt, a romantikus nekibuzdulást egy realisabb s ezzel eleve kevésbé szimpatikus magatartás, a tárgyilagos számításokra alapozó váltotta fel.

A Tanyaszínház ma már nem az, és nem lehet az, ami az első évben volt. Akkor a lelkesedés vitte a társulatot és nyilván megnyerő volt a vidékünkön nem tapasztalt entuziazmus. A színészek nem titkolják, hogy gyanúsnak tartják a községek osztatlan szimpátiáját, lelkesedését, ha az mindenekelőtt attól függ, hogy pénzbe kerül-e és mennyi pénzbe kerül a Tanyaszínház vendégszereplése. Az olyan fenntartás nélküli elvi támogatás is gyanús, amelyik lényegében bürokratikus akadályokra, nehézségekre, szabályokra hivatkozva gúzsbakötöttségét hangoztatja és arra vár, hogy a Tanyaszínház járatlansága, tapasztalatlansága ellenére is maradéktalanul alkalmazkodjon az adminisztrációs logikához.

Másfelől a Tanyaszínházról sem mondható el, hogy mindent megtett helyzete tisztázása, megszilárdítása érdekében. Hajlamos rá, hogy a körülményektől és a lehetőségektől függetlenül kötelességszerűnek tartsa pártfogását mindenhol, ahol megjelenik, nem sok megértést tanúsít a községi művelődésügyi emberek gondjai iránt. Azt persze senki sem várhatja el tőle, hogy könyörögjön, udvaroljon, még kevésbé, hogy a végére járjon, miért fut vakvágányra az öngazgatási döntéshozatal, mondjuk, Adán, amikor a pénzeléséről lenne szó. A sértődékenységgel helyett azonban nyilván célravezetőbb lenne a higgadtabb, a szóértésre irányuló viselkedés.

Annál időszerűbb és fontosabb kérdés ez, mert a Tanyaszínház léte, jövője forog kockán és mert, ahogy a társulat már veteránoknak számító tagjai mondják, szembe kell nézni a valósággal: ma már nem lehet csak a színészek lelkesedésére számítani. Színjátzásunk nincs olyan helyzetben, hogy évente 10–12 lelkes fiatal jelentkezzen, váltsa fel a munkába befáradókat. A hivatásossá vált színészekről viszont senki sem követelheti meg, hogy éveken keresztül minden ellenszolgáltatás nélkül vállalják a Tanyaszínházzal járó megpróbáltatásokat. A színészek egyébként is szűkös anyagi körülmények között élnek, milyen alapon

várják, várhatják el hát tőlük a még nagyobb áldozatot, mégpedig épp azok, akik azért tisztességesen megélnék művelődésügyi tisztviselősködésükből és, akiknek a munkafeladata lenne a tanyavilág művelődési életével is törődni.

Van-e kiút?

Van, állítják meggyőződéssel a Tanyaszínház tagjai: intézményesíteni kell a társulatot. Intézményesíteni, hogy megszabaduljon a szervezés, a pénzelés egyre súlyosabbakká váló problémáitól, de ugyanakkor meg is őrződjön az eredeti elképzelés, a Tanyaszínház lényege. Erre talán van lehetőség, már folynak is a tárgyalások az egyik intézménnyel és ha sikerül nyélbe ütni az integrációt, akkor jövőre már nem a pusztá létük biztosítása örli fel energiájuk java részét. Az intézmény szakszolgálatára vállalná magára a szervezést, vagyis az ügyintézésben jártas emberek intéznék a pénzügyeket, akik nem éreznék koldulásnak a községekkel folytatott tárgyalásokat, és akiknek kapcsolataik vannak...

A fiatalabb színészek azonban egy másik megoldást is lehetségesnek tartanak. Bakota Árpád másodéves színésznövendék szerint például az idei előadássorozat eltávolodott kissé az eredeti elgondolástól, viszonylag sok volt közöttük a már hivatásos színész. A Tanyaszínháznak elsősorban a színésznövendékek színpadának kellene lennie és ennek érdekében a Tanyaszínház esetében változtatni kellene az Akadémia szabályzatán, amelyik megtiltja az elsős színésznövendékek színpadi szereplését.